

*Dominik Bodis*

# GIBRALTARSKI LJUBAVNICI

Prevela s francuskog  
Gordana Breberina

**Laguna**

Naslov originala

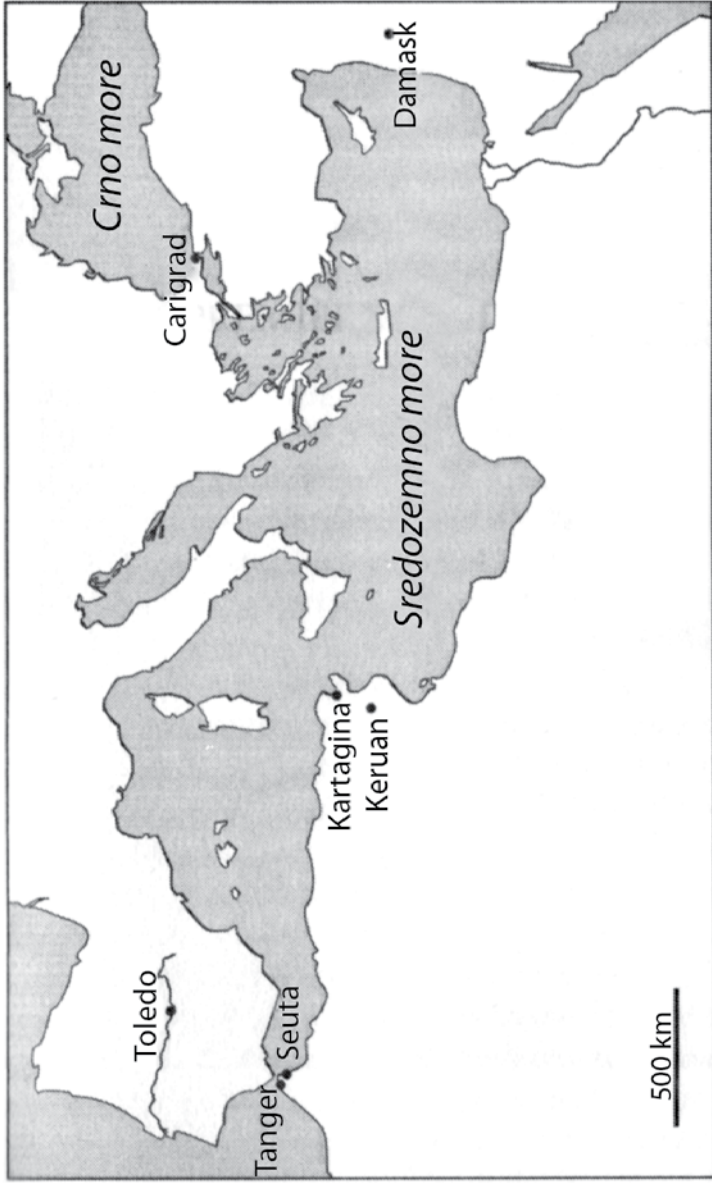
Dominique Baudis

LES AMANTS DE GIBRALTAR

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2010

*Za I. i B.*

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA



PRVI DEO

## *Justinijan*

Vetar je besno šibao Carigrad. Jurišao je s visokih zidina i udarao u zatvorena vrata. Strmoglavljivao se u Mesu, velelepnu ulicu oivičenu porticima, koja je vodila do niza foruma i presecala grad s kraja na kraj. Vrteo se oko kupole crkve Svete Sofije, podizao oblake prašine na stazi pustog Hipodroma i hučao u dvoranama Velike palate, gde se zatvorio car Apsimar, okružen bliskim prijateljima. Cmizdrio je. Bilo ga je strah.

Brodovi nisu više isplovljavali iz luke u Zlatnom rogu, na čijem je ulazu postavljen debeo lanac kako nijedna lađa ne bi uplovila. Velike gvozdene karike plutale su na vodi zahvaljujući ogromnim drvenim deblima, koja su se ljuškala na talasima. Brodovi pored dokova vukli su užad. Odvezani konopci šibali su katarke. Posade su savile i složile jedra na dno lađa, gde su se krile od ledenog vetra.

Neisporučena roba trulila je na palubama i pretrpanim dokovima. Horde pacova motale su se bez zazora oko sanduka i džakova.

Pošto su gradske kapije i luka bili zatvoreni, u najmnogoljudnijem gradu na svetu uskoro neće više imati čime da hrane četiri stotine hiljada usta. Budući da je snabdevanje obustavljeno, pijace nisu ni otvarane. Psi lualice provlačili su se između rešetaka u potrazi za otpacima. Opusteli su trgovi i ulice: kako široke, prave avenije oivičene palatama, tako i lavirinti siromašnih uličica s radnjicama na kojima su bili spušteni drveni kapci. Ljudi se nisu usuđivali da izađu. Ali grad i njegovi stanovnici nisu bili skamenjeni od hladnoće i vetra, već od straha. Zbog njega su zaboravili na hladnoću.

Velika varvarska vojska utaborila se ispred bedema. Zapovednici i vojnici na stražarskoj stazi budno su motrili na logor u kome je vrvelo kao u ogromnom mravinjaku. Prethodnica je stigla tri dana ranije, zajedno s prvim naletima vetra. Kao i vetar, i ti ljudi – Hazari i Bugari – došli su sa severa. Šatori, bojna kola, konji, kamile i volovi ispunili su ravnice dokle god pogled seže. Ratnici sa šlemovima i u oklopima grejali su se oko vatre. Međutim, užas nije izazvala opsada. Otkako je trista sedamdeset pet godina ranije osnovan na mestu gde se nalazila luka Vizant, Carigrad je doživeo i strašnije. Skiti, Huni, Angli, Goti, Avari... Car je svaki put bio ponudio opsadnicima svotu srazmernu njihovim snagama i varvari bi spakovali prtljag.

Stanovnici Carigrada ovoga puta nisu spavali zbog predvodnika te vojske, zbog jednog povratnika: Justinijana II, njihovog nekadašnjeg cara. Čitavu deceniju trpeli su jaram tog tiranina i krvnika, sve do dana kada su se pobunili. Izvukli su ga iz palate, otkinuli mu nos i odveli u tvrđavu s druge strane Crnog mora, u krimski Herson.

Za tih deset godina gotovo su zaboravili Justinijana II. Ali zar je on mogao da zaboravi kako su ga kaznili?

Justinijan je jahao čistokrvnog zelenka, sivog kao tmurno nebo. Životinja je išla polako. Caru se nije žurilo. Pošto je došao s prvim talasom konjanika, mogao je do mile volje da paradira ispred carigradskih zidina. Za njim su jahali Tervel, stari bugarski kan, i Ibuzir, mladi kagan koji je predvodio Hazare. Iza njih, na izvesnoj razdaljini, jahale su njihove pratnje. Iz predostrožnosti, držali su se van dometa strele. Međutim, carigradski vojnici nisu odapinjali strele. Grad se nije usuđivao ni da se bori protiv Justinijana, niti da mu otvori kapije.

Justinijan se povremeno približavao bedemima da bi ga videli. Tačno nasred lica nosio je zlatnu pločicu umesto nosa koji mu je dželat išćupao. Ona je imala rupice kako bi mogao da diše i držala se pomoću dve svilene uzice, pričvršćene iza ušiju. Nevolje i nevrete ostavili su trag na licu tog prerano ostarelog tridesetšestogodišnjaka. Nemaština mu je izdubila obraze, prekrivene prosedom bradom. Jedino su mu oči, crne i sjajne kao granit, bile mlade.

Budući da je vetar rasterao oblake, Justinijanov nos se presijavao na zimskom suncu. Bivši car je pažljivo povukao uzice iza ušiju kako bi mu pločica od plemenitog metala bolje prionula na lice. Premda tanušna, beše vrlo neprijatna za nošenje. Obično je osakaćeno mesto skrivao kožnim, vunanim ili svilenim povezom, u zavisnosti od godišnjeg doba. Zlatnu pločicu je čuvao za posebne prilike. Naručio ju je za svoje venčanje s hazarskom princezom Rivom, a nosio ju je i kad je sklapao savez s bugarskim kanom.

Sada je stavio zlatni nos da bi se šepurio pred Carigradom i uživao u osveti koju je čekao deset godina, od dana kada je besna svetina, predvođena slatkorečivim Leontijem, upala u palatu i iskasapila njegove stražare. Klečeći okovan na stazi Hipodroma, Justinijan je gledao kako ubijaju njegove ministre, uz klicanje naroda okupljenog na tribinama. Poštedeli su mu život, ali je morao da podnese rinokapiju: otkinuli su mu nos usijanim gvozdenim kleštima. Oduševljeni uzvici trideset hiljada gledalaca nadjačali su njegov urlik. Poklicima je pozdravljen konačan pad Justinijana II, koji nikada više neće moći da vlada. Postojalo je pravilo, koje se primenjivalo od samih početaka Istočnog rimskog carstva. Konstantin, osnivač carstva, izdao je proglas po kome car mora biti lep muškarac, jer samo kao takav može nametnuti vlast vojsci i naterati narod da ga sluša, a crkvu da ga poštuje. Car mora da pleni svojom pojavom, smatrao je on. Konstantin, atletski građen i pravilnih crta lica kao u kakve statue, bio je uzor naslednicima. Razume se, nisu svih dvadeset sedam potonjih careva ispunili taj zahtev, daleko

od toga. Na prestolu su sedeli i ružni, nakazni, nezgrapni, ćoravi... Ipak, od pravila se nije odstupalo kad je posređi rinokapija. Podrazumevalo se da čovek otkinutog nosa ne može postati vladar. Tako je odsecanje nosa – najčešće bratu, stricu ili bratu od strica – vekovima omogućavalo da se suparnik ukloni s puta, a da pri tom ne bude ubijen. Zato što je crkva zabranjivala ubijanje.

Pošto su osakitali Justinijana, u Carigradu su, dakle, bili uvereni da mogu zaboraviti na njega. Prognali su ga vezavši mu preko lica okrvavljenju krpju.

Nada da će se vratiti u Carigrad, povratiti presto i kazniti one koji su ga oterali ulivala mu je snagu da izađe iz ponora. Posle deset godina bio je nadomak cilja. Iskristivši sposobnost ubeđivanja, iz tamnice je pridobio namesnika i garnizon. Obećao im je brdo zlata ukoliko ga puste da pobegne, i oni su mu se pridružili. To je bila prva šaćica njegovih pristalica. Zajedno su se priključili Hazarima, divljem narodu koji je stigao iz azijskih stepa i koji je već stotinak godina živeo u podnožju Kavkaza, odakle je povremeno upadao na teritoriju Carstva. Carigrad im je plaćao danak da bi bili mirni. Justinijan je zatražio od kagana Ibuzira, vođe Hazara, da mu dâ sestru Rivu za ženu; čim ponovo osvoji Carigrad, ona će postati carica. Hazarska princeza na prestolu Vizantijskog carstva! Ibuzir je odmah pristao da mu dâ sestrinu ruku i stavio je vojsku u stanje pripravnosti.

Justinijan je zatim otišao kod Bugara, naroda koji je takođe došao iz stepa na istoku te se nastanio u delti Dunava. Njihovom kanu Tervelu obećao je titulu kralja i bogat danak ukoliko mu pomogne da se vrati u Carigrad. Tervel je pristao na savez.

U januaru 705, deset godina pošto je svrgnut, dvadeset hiljada vojnika s Justinijanom i dvojicom njegovih saveznika na čelu iznenada nagrnu na granicu Carstva. Naterali su u bekstvo nekoliko vizantijskih četa, koje su pokušale da im prepreče prolaz. Kako usput nisu nailazili ni na kakav otpor, galopirali su bez predaha sve do Carigrada.

Justinijan je posmatrao zidine od cigala i kamena, visoke kao litica, duge deset hiljada stopa i ojačane s trista pedeset kula. Iznad kruništa je video crepove na carskoj palati u kojoj je rođen trideset šest godina ranije, oblinu kupole Svete Sofije, gde ga je patrijarh krunisao kad mu je bilo šesnaest godina, i gornje tribine Hipodroma, gde ga je uzurpator Leontije kaznio kad mu je bilo dvadeset šest.

Pitao se kako u jednom tako divnom gradu živi toliko nerazuman narod. Koliko se divio Carigradu, toliko je prezirao njegove stanovnike. Nije želeo da uništi ništa od onoga što je oličavalo njegovu veličinu i moć. Štaviše, kanu i kaganu dao je jasna uputstva: „Grad nije kriv. Ne dirajte ni bedeme, ni spomenike. Ograničimo gnev na uzurpatore i one koji su im služili. Za njih ništa neće biti previše okrutno. Krv će teći u potocima!“

\* \* \*

Trećeg dana opsade, oko pet po podne, Zlatna kapija se odškrinula dok su Justinijan i njegova pratnja prolazili pored nje. Jedan čovek se provuče između dva krila, koja su se presijavala na zalazećem suncu. Bio je nag, opasan samo prljavom pregačom. Kapija se ponovo zatvorila iza njegovih leđa. Čovek je oklevao. Vojnici su mu s bedema dovikivali da krene i gađali ga kamenicama ne bi li se udaljio. Kad je čuo kako oko njega fijuču i strele, on potrča, saplićući se o oblutke. Išao je ispruženih ruku, otvorenih šaka i razmaknutih prstiju. Sav zadihan, posrtao je dok se približavao grupi konjanika koji su ga posmatrali, ali koje on nije mogao da vidi. Izgledao je jadno; bio je mršav i prekriven krastama i ožiljcima. Lice mu je bilo zastrašujuće zbog praznih očnih duplji, zašivenih kapaka i otkinutog nosa. I zbog ožiljka u obliku njuške na sredini.

„Leontije!“, uzviknu Justinijan, likujući kad mu je nesrećnik prišao na deset koraka. „Već deset godina čekam ovaj trenutak.“

Prepoznavši glas, Leontije se skameni od užasa i ukopa se u mestu.

„Priđi da te vidim izbliza“, naredi mu Justinijan.

Leontije se nije usuđivao da se pomeri. Justinijan podbode petom konja i krenu ka čoveku koji je posrtao.

Bio je to Leontije, koji je vodio ustanak protiv Justinijana. Iskusan, ali svojeglav vojnik. Zbog srčanosti pokazane u okršajima s muslimanima, postao je strateg. To je bio



vrhunac njegove karijere. Nažalost, ona je uništena zbog pronevere. Leontije nije znao ništa o novcu koji su utajili njegovi intendanti, ali je Justinijan naredio da ga bace u zatvor, za primer. Proveo je šest meseci u jednoj carigradskoj tamnici. Poludeo je zbog te nepravde. Obnevideo od gneva, na dan kad je oslobođen, zadavio je čuvara koji je došao da ga pusti. Domogao se ključeva ostalih ćelija, pa pootvarao vrata, oslobodivši tako oficire zatvorene zajedno s njim, ali i šaćicu zlikovaca i lopova. Oduševljeni zbog tog neočekivanog poklona, oni su se odmah stavili pod njegovu komandu. S pratnjom od pedesetak odlučnih muškaraca, naoružanih mačevima oduzetim od zadržanih čuvara, Leontije je krupnim koracima grabio ka carskoj palati, poručujući svetini na ulicama: „Idem pravo kod Justinijana da se obračunam s njim!“ Kako su svi želeli da se obračunaju sa carem, osvetoljubiva gomila oko Leontija i zatvorenika postajala je sve veća. U Carigradu je već mesecima vladalo buntovničko raspoloženje. Nisu više podnosili Justinijana, njegove poreze, okrutnost, razorne ratove. Gnev Leontija i njegovih drugova pretvorio je narodno nezadovoljstvo najpre u nered, a zatim i u ustanak. Rušili su sve pred sobom na putu do carske palate, čiji su stražari, zatečeni pobunom, pregaženi.

Tako je Leontije, uzurpator koji zapravo nije želeo vlast, seo na presto. Međutim, nije dugo uživao u tome.

„Skupo su te koštale dve kobne godine vladavine“, naceri se Justinijan, gledajući Leontijevo napaćeno lice. „Nemaš više nos! Žao mi je što ne mogu lično da te

osakatim onako kako si ti mene osakatio. Voleo bih i da ti iskopam oči, ali vidim da se Apsimar već pobrinuo za to. On ti je to uradio, je l' da?“

Leontije nešto promumla.

„Odgovaraj!“, dreknu Justinijan. „Inače ću narediti da te šibaju sve dok ne progovoriš.“

Leontije zinu i zakrklja. Odsekli su mu jezik.

„Nos, oči, jezik... Apsimar ti nije ostavio ni najmanju nadu da ponovo sedneš na presto. Ti si meni odsekao nos. Da imaš oči, video bi da sam ga zamenio zlatnom pločicom.“

Vladavina uzurpatora Leontija okončana je užasnim porazom od Kartagine. Gubitak te punske luke bio je strateška, trgovinska i politička propast za Carstvo. Kartagina, isturena tačka na južnoj obali Sredozemnog mora, bila je ulaz u Afriku. Arapi su za samo nekoliko nedelja pregazili pešadiju i uništili tri četvrtine carske flote, čiji je zapovednik Apsimar uspeo da spase samo svoj brod i nekoliko lađa iz pratnje. Na dan katastrofe Apsimar je uveče okupio preživle oficire na palubi. Procenjivali su razmere poraza, znali su da će oni platiti njegovu cenu. Neuspeh će im se neminovno obiti o glavu. Leontije i njegovi ljudi borili su se samo na kopnu. Car je zato bio naklonjen jedino pešadiji, dok je prema mornarici bio podozriv. Ona mu je to vraćala istom merom. Zaključak se brzo nametnuo: da ne bi postali žrtveni jarci, mornarički oficiri su proglasili

Apsimara za cara. Vitlali su mačevima na svetlosti baklji dok je u daljini Kartagina gorela u noći.

Prešli su Sredozemno more i zaputili se pravo za Carigrad. Čim su se iskricali na dokovima u Zlatnom rogu, naoružani vojnici su pojurili ka carskoj palati da uhvate Leontija. Apsimar mu je odmah odsekao nos mačem, a onda ga bacio u tamnicu.

Budući plašljiv po prirodi, svaki čas je silazio u podrume palate kako bi se rođenim očima uverio da je Leontije još iza rešetaka. Brinuo se zato što su kolale čudne glasine o Justinijanovom bekstvu. Ubrzo je, na svoj užas, saznao da on nije više u zatvoru na obali Crnog mora: pobegao je zajedno s namesnikom i vojnicima, pronašao utočište kod varvara, oženio se hazarskom princezom, pridružili su mu se Bugari i spremao se da krene na Carigrad. Apsimar se bojao. Zbog strepnje nije spavao, nije mu davala mira. Kad je posetio Leontija u zatvoru, ovaj ga je psovao i proklinjao. Kako je bio na rubu nerava, Apsimar je naredio da mu iskopaju oči i odseku jezik.

„Apsimar je bio okrutan prema tebi, ali ja ću te osvetiti. Veruj mi da će patiti. Mislio je da će me umiriti ako mi te izruči? Kakva budala!“

Leontije tiho zamumla, kao da se smeje.

„Drago ti je što ću ubiti Apsimara. Ali i tebe ću ubiti rođenim rukama.“

Justinijan podbode konja. Njegovi ljudi vezaše Leontiju ruke i odvukoše ga u logor.

Dok mu se zlatni nos presijavao se na svetlosti uljanica, Justinijan je u šatoru dovršavao doterivanje ispred velikog ogledala od uglačanog srebra. Nanosio je četkicom crnu boju na prosedu bradu i obrve.

Već pet godina živeo je među Hazarima i stanovao je u prostranom šatoru, toliko velikom da je za njegovo podizanje trebalo najmanje deset ljudi i tri sata rada. Plavi svileni zastor delio ga je na dva dela. Riva je pevala s druge strane zastora. Sedela je na tabureu, pravih leđa, dok joj je stara robinja provlačila češalj od slonovače kroz gustu crnu kosu. Rivine sive, malo iskošene oči i bakrenasta koža svedočili su o azijskom poreklu njenog naroda. Pevala je Justinijanu jednu hazarsku pesmu. Voleo je da je sluša, posmatra. Sve mu se na njoj dopadalo i neprestano se čudio osećanjima koja je ona budila u njemu, pošto ranije nikome nije pridavao ni najmanji značaj.

Pre nego što je upoznao Rivu, bio je potpuno ravnodušan prema tuđoj sreći i nesreći. Niko mu nije bio važan osim njega samog. Ali ona je sve promenila. Otkako ga je opčinila, postala je ceo njegov život. Raspaljivala mu je sva čula. Danonoćno je žudeo da posmatra njeno telo, da je sluša kako se smeje ili peva, da je miluje, udiše miris njene kože, naslađuje se njenim ustima.

Pre nje, dok je bio car, upoznao je neiscrpne užitke gineceuma.\* Za vreme desetogodišnje vladavine svake večeri je tražio da mu dovedu po jednu ženu, nikada dvaput istu. Više od tri hiljade ljubavnica smenjivalo se jedne noći u njegovom krevetu. Upoznao je žene svih rasa. Pružile su mu najraznovrsnija zadovoljstva. Svaka mu se podavala ili ga je zavodila na svoj način. Više od samog užitka, zadovoljstvo mu je pričinjalo svakodnevno otkrivanje novog puta koji je vodio ka njemu. Međutim, sada je želeo samo Rivu.

Kad su se upoznali, bio je uveren da će ona prema njemu osećati samo gađenje zbog njegovog nakaznog lica. Oženio se njom da bi učvrstio savez sa Hazarima, samo zato. To je bio politički brak od koga je očekivao jedino političke povlastice. Ipak, ubrzo je podlegao dražima divlje princeze. Opčinila ga je. Bila je lepa, puna života i umela je da bude nežna. Dok ga je milovala i ljubila po celom telu, pa čak i po licu gde su se njeni prsti i usne duže zadržavali, Justinijan je zaboravljao na svoju ružnoću.

„Uskoro ćeš sedeti na prestolu pod imenom Teodora“, saopšti joj.

Riva prestade da peva i začuđeno pogleda Justinijana.

„Zašto Teodora? To je ime neke žene koju si voleo?“

„Tako se zvala žena Justinijana Velikog.“

\* Unutrašnji deo kuće kod starih Grka rezervisan za žene. (Prim. prev.)

Justinijan II hteo je da po svemu podseća na svog slavnog prethodnika, s kojim nijedan drugi car nije mogao da se meri.

„Nadam se da je bila lepa!“

„Skoro isto tako lepa kao ti. Videćeš njenu sliku na velikom mozaiku u Svetoj Sofiji.“ Riva nikada nije videla nijedan mozaik, ali je na osnovu Justinijanove priče zamišljala kako oni izgledaju.

„Pisac Prokopije, njen savremenik, tvrdi da je bila prelepa.“

„Pretpostavljam da vaši pisci uvek tvrde da je carica lepa.“

„Ne budi tako sigurna. Prokopije je otkrio i neke grozne pojedinosti o njoj. Uostalom, njegov spis je bio zabranjen, ali je krišom kružio po Carstvu. Tvrdio je da je lepa Teodora bila bludnica i pohotna žena.“

„Je li to tačno?“

„Sasvim. Slušaj kako je izgledao njen život: otac joj je bio mečkar na Hipodromu. Posle njegove smrti, Teodora je i sama postala mečkarka, a kasnije je plesala gola u pozorištu.“

Justinijan II pročitao je sva dela posvećena Justinijanu I Velikom, svom uzoru. Dve Prokopijeve knjige govore su o njegovoj vladavini. Jedna, zvanična – *Istorija ratova* – veličala je Justinijana I. Druga, zabranjena – *Tajna istorija* – govorila je o Teodorinoj sramnoj mladosti pre susreta sa carem. Justinijan je znao napamet neke odlomke: pred očima celog sveta hodala je naga. Legla bi nauznak na pod, a nekoliko robova kojima je to bio zadatak, bacao joj je na polni organ zrna ječma, koja su naročito u tu svrhu

ključale guske pripremljene. Čestitiji ljudi koji bi je sreli na trgu sklanjali bi se i brzo prolazili pored nje da se ne bi zarazili dodirnuvši haljinu te propalice. Gori rob strasti u svim oblicima nikada se nije rodio. Često je odlazila na zajedničke ručkove s deset ili više veoma snažnih mladića, koji su se kurvali s njom; ležala je na njima čitavu noć, a kad bi svi klonuli i više ne bi mogli da vrše taj posao, odlazila bi njihovim slugama, kojih je bilo tridesetak, i sa svakim od njih spavala. Justinijan se zaljubio u nju neizmernom ljubavlju, jer je Teodora bila lepog lica i privlačna u svakom pogledu.\* Ali ona nije bila toliko privlačna zbog svoje lepote, koliko zbog duhovitosti, živahnosti i veselosti. Justinijan im je neumitno podlegao.

## *Angelos*

Plamen svetiljki postavljenih ispred ogledala zadržta na promaji koju je izazvao moj ulazak u šator. Jedino sam ja smeo tako da upadam, ne obazirući se na protokol, i slobodno razgovaram sa carem. Sačekah da se kožni zastor iza mojih leđa spusti, pa se poklonih dok je stara robinja povlačila svilenu zavesu kako bi zaklonila gospodaricu.

Ja sam Angelos iz Heksapolisa. Zime 705. imao sam četrdeset godina. Bio sam nizak i mršav, kratke crne kose, kljunastog nosa i pogleda kao u kopca. Pošto sam rano ostao siročić, poverili su me na čuvanje monasima u jednom manastiru, gde sam se brzo istakao zbog žeđi za znanjem. Monasi su polagali velike nade u mene sve dok nisu shvatili da nemam ni najmanju želju da se bavim verom. Čitanje i tumačenje jevanđelja i saborskih tekstova, kao ni proučavanje raskola, nisu me ni najmanje privlačili.

\* Prevod Albina Vilhara. (Prim. prev.)

Kad su moji učitelji tražili da im objasnim svoju ravnodušnost, otvoreno sam im rekao: „Više volim da gledam u daljinu. Zanimaju me jedino druge zemlje.“ Poznavao sam njihovu geografiju, učio njihove jezike, proučavao njihovu istoriju i verovanja. Iako nikada nisam putovao, znao sam sve o dalekim narodima. U manastiru, koji je bio u službi pravoslavlja, nisu znali šta da rade s momkom čije se obrazovanje ticalo samo varvara. S druge strane, u carskoj palati sam mogao da budem koristan. Tako sam postao jedan od učitelja mladog Justinijana. Dobio sam zadatak da ga podučavam o okolnim zemljama. Moj đak je bio pričljiv i ćudljiv; zato sam pažljivo merio svaku reč. Protivno svim očekivanjima, prestolonaslednik, poznat po hirovima i napadima gneva, bio je zadovoljan nastavnikom samo pet godina starijim od sebe. Mada nisam bio popustljiv prema nezalicama, dozvolio sam da me očara njegova vatrenost. Kad je s petnaest godina seo na presto, Justinijan me je imenovao za jednog od svojih savetnika i zadužio da uspostavam odnose sa susednim narodima koji su živeli severno od Carstva, na obalama Crnog mora.

Deset godina sam obavljao taj zadatak s priličnim uspehom. Zahvaljujući vezama koje sam uspostavio s varvarskim vođama, na našim severnim granicama vladao je mir. U to vreme nije mi bilo ni na kraj pameti da će naša sudbina jednoga dana biti u njihovim rukama. Dan pošto je Justinijan II svrgnut, pobegao sam, prerušen, iz Carigrada i uspeo da mu se pridružim na Krimu. Za vreme desetogodišnjeg izgnanstva pratio sam ga na dugom putu

ponovnog osvajanja vlasti. Pošto sam poznavao varvarske vođe, jezike i običaje, pregovarao sam s njima. Uspostavio sam dijalog s kaganom Ibuzirom i ugovorio brak s Rivom. Cenkao sam se s kanom Tervelom o visini danka plaćanog Bugarima. Obezbedio sam uspeh napada tako što sam nadzirao granice Carstva, što je omogućilo da se izaberu najpogodniji trenutak i mesto za upad. Justinijan nikad ne bi uspeo bez mene.

„Varvari su zabrinuti“, saopštih mu kad sam ušao u šator. „Osećam da su na rubu živaca.“

Justinijan se okrenu na tabureu i odglumi iznenađenje.

„Zabrinuti? A zašto? Obećao sam da ću ih dovesti u Carigrad. I evo nas! Šta još hoće?“

„Hoće da uđu u grad. Nestrpljivi su.“

„To je prirodno. Vide pozlaćene statue, kupole i kapije. Sanjaju o pljački.“

„Videli su i bedeme. Nikada nisu videli tako visoke zidine. Kažu da je grad nemoguće osvojiti bez opsadnih naprava.“

„Potpuno su u pravu. Svi znaju da je Carigrad nemoguće osvojiti, čak i s najmoćnijim katapultima. Već trista sedamedset pet godina nijedan neprijatelj nije uspeo da probije njegove bedeme, ni s kopna, ni s mora.“

„Zato se i pitaju kako će nam poći za rukom ono što drugima nije.“

„Zato što sam ja car, Angelose. Zato što predstavljam boga na zemlji. Zato što je Carigrad prestonica mog carstva. Zato ćemo pobediti i kazniti dvojicu uzurpatora i njihove sluge.“

Umiri me što je Justinijan, koji je obično padao u vatru kad se suoči s teškoćama, govorio staloženo.

„Naravno, ali kako? Kan i kagan me to pitaju. Odani su nam, ali sumnjaju da ćemo uspjeti.“

„A ti, Angelose? Sumnjaš li i ti?“

„Ne, ja ne sumnjam. Govorim samo o našim saveznicima. Ne znaju kako ćemo to izvesti i boje se da će se opsada otegnuti u nedogled. Bio sam dužan da vam to kažem.“

„Dobro si učinio. A ja ću tebi reći šta će se desiti. Noćas ćemo ući u grad. Kad svane, biću kod kuće, u palati u kojoj sam došao na svet da bih postao car. Bio si strpljiv deset godina, Angelose, sačekaj još samo nekoliko sati. Dovedi mi kana i kagana. Požuri!“

Justinijan osmotri svoj lik u ogledalu, pa navuče težak ratni šlem, koji mu je padao nisko na čelo.

„Jesi li čula, Rivo? Sutra ćeš biti carica Teodora“, obeća supruzi.

Justinijan je dugo pripremao osvetu. Ući će u Carigrad kroz tajni tunel. Ulaz se nalazio nedaleko od logora, usred polja, dve hiljade stopa od zidina. Bio je skriven u boriku ispod kamenog krsta, čije je postolje trebalo podići kako bi se ušlo u podzemni hodnik. Prolaz, poduprt gredama i daskama, nalazio se deset stopa pod zemljom. Vodio je ka drugom kraju bedema, do podruma tvrđave u Vlaherni\* unutar

\* Jedna od četrnaest carigradskih četvrti. (Prim. prev.)

carigradskih zidina. Za njega je znao samo Justinijan. Car Konstantin, njegov otac, naredio je dvadeset pet godina ranije da se on prokopa. Kad su radovi završeni, naložio je da se robovi i nadzornici koji su probili tunel odvezu na pučinu i bace u vodu kako bi to ostalo tajna. Justinijan je tu tajnu saznao od oca i nikada je ni sa kim nije podelio. Čak ni sa mnom, koji sam mislio da uživam njegovo poverenje.

Na dan kad je svrgnut, Justinijan, zatečen pobunom koju je predvodio Leontije, nije stigao da pobegne iz palate i domogne se tunela. Međutim, zahvaljujući njemu, sada će se iznenada pojaviti u Carigradu, usred noći, uz svetlost baklji i okružen naoružanim varvarima.

Iz tunela sam izašao među poslednjima, posle Justinijana i tridesetak prekaljenih boraca. Odšunjali smo se pustim i mračnim ulicama do Kapije svetog Pavla. Kad su videli kako se bacamo na njih, usnuli stražari pomisliše da sanjaju. Pojedini su pokušali da pruže otpor, a neki su odmah pobacali oružje – i jedni i drugi bili su zaklani.

Varvari su sklonili poprečne gvozdene grede s vrata u zidinama, povukli reze, otvorili krila i stali mahati bakljama, dajući znak za napad. Horda konjanika, s Ibuzirom na čelu, izronila je iz mraka i ugalopirala u grad uz zaglušujuću tutnjavu. Na hiljade pešaka predvođenih Tervelom nagnule su za njima.

Zahvaljujući tome što smo iznenadili branitelje, osvojili smo Carigrad za samo nekoliko sati. Kad je svanulo, vetar je oslabio. Crni dim od požara uzdizao se do sivog i niskog neba. Justinijan je išao ka Velikoj palati. Apsimar, koga su uhapsili njegovi stražari, bio je zatvoren u tamnicu pored Leontijeve.

Već u zoru prvog dana nove vladavine Justinijan je kaznio saradnike uzurpatora. U smiraj dana visila su s vešala na kulama zidina tela Leontijevih i Apsimarovih slugu. Visili su u grozdovima, pošto je bilo trista vešala, mnogo manje nego obešenih. Neke su bacili u more s kamenom vezanim oko vrata. Druge su pak žive nabili na kolac i ispekli na forumu dok se oko njih širio miris zagorele masti. Silovali su im žene i ćerke, zadavili sinove, a kuće opljačkali i popalili.

Istina mi nalaže da kažem kako sam osuđivao toliko nasilje, ali u sebi. Zgađen, nisam želeo čak ni da posmatram pokolj; ostao sam u palati, gde sam se posvetio pisanju izveštaja o događajima koje sam upravo proživio, pošto će sećanje na njih s vremenom neminovno izbledeti.

Sačekao sam da Justinijan ugasi žeđ za osvetom, pa sam mu tek onda predložio da ispuni obećanja data saveznicima. Goreo sam od nestrpljenja da varvari odu, pošto nam više nisu trebali. Dokoni, pijani od vina i pljačke, opčinjeni lepotom žena i neiscrpnim bogatstvom Carigrada, pustošili su grad.

Justinijan i Tervel se popeše na podijum natkriven baldahinom od purpurne svile pred deset hiljada Bugara

okupljenih između belih mermernih stubova Senata i predvorja carske palate na Trgu Avgusteon. Kan je klečao. Car ogrnu starog bugarskog vođu togom od skerletnog somota, koju pričvrsti kopčom ukrašenom rubinom, i stavi mu zlatnu kariku na glavu. Onda ga pred okupljenim ratnicima proglasi za cezara. Carstvo nije više smatralo Bugarsku nepokornom zemljom, već vazalskim kraljevstvom. Tervelovi ljudi proslaviše ovaj događaj tako što su udarali pljosnatom stranom mača o štitove i uzvikivali ratne pokliče iz sveg grla. Posle krunisanja će se vratiti kući, gde ih čekaju žene i deca.

Narednog dana Justinijan je ispunio i drugo obećanje: krunisao je hazarsku princezu pod imenom Teodora. Ljudi pristigli iz svih delova Carigrada i okoline gurali su se oko ulaza u crkvu Svete Sofije. Bilo ih je previše, nisu mogli svi da stanu ispod kupole najvećeg hrama na svetu, u kome su se tiskale hiljade vernika. Justinijan i Teodora su stajali iznad svetine, na carskoj tribini postavljenoj na jednom od džinovskih stubova i zaštićenoj od pogleda ogradom od kedrovine kroz koju su carev zlatni nos i Teodorina kruna sijali u polumraku.

Nikada jedna strankinja, pogotovo varvarka, nije nosila tu krunu i takvo svetogrđe nagoveštava velike nesreće, mislio je patrijarh Isavrija dok je držao službu. Sve je, uostalom, već tri dana slutilo na zlo. Carigrad nikada ranije nije bio osvojen, a sada su ga opljačkali varvari; nikada muškarcu

odsečenog nosa nije bilo dozvoljeno da vlada, a Justinijan se ponašao kao da mu osakaćeno lice nimalo ne smeta. Ali šta je patrijarh mogao da učini? Bugari i Hazari su još bili u gradu i carska vojska je stala uz Justinijana. Patrijarh se pretvarao da obavlja svoj posao sa žarom, ali nije mogao da se obuzda: svaki čas je bacao pogled pun strepnje na carsku ložu. Njegovo pljosnato lice s baburastim nosom boje plavog patlidžana podrhtavalo je od straha. Episkopi, sveštenici i đakoni koji su zajedno s njim držali svetu krunidbenu službu bili su uvereni da su mu dani odbrojani, pošto je bilo nezamislivo da Justinijan zadrži patrijarha koji je krunisao dvojicu uzurpatora.

Nova Teodora se osvrkala, zaslepljena sjajem Svete Sofije, zaprepašćena visinom ogromne kupole, očarana svetlucajem mozaika, opijena mirisom tamjana i božanstvenom pesmom kastrata. Sve je izgledalo još raskošnije nego u njenim snovima nadahnutim Justinijanovim opisima. Mislila je da će je krunisanje ispuniti osećajem veličine, a osećala se tako sićušnom.

Justinijan se nagnu k njoj.

„Vidiš patrijarha, prekrivenog zlatom, s onim užasnim ljubičastim nosom. Moj otac ga je postavio na taj položaj. Krunisao me je kad mi je bilo šesnaest godina. To ga nije sprečilo da miropomaže Leontija, a zatim i Apsimara.“

Justinijan je već bio odabrao novog patrijarha: starog episkopa, koji je proveo deset godina u gvozdenom kavezu zato što mu je ostao veran. No nesrećni starac se jedva držao na nogama. Bio je prekriven gukama i sav se tresao,

nije mogao da održi krunidbenu službu. Isavrijina smrt je samo nakratko odložena.

„Nadam se da ćeš ga ubiti!“

„Nemam pravo to da uradim.“

Kao božji namesnik na zemlji, car načelno nije imao pravo da ubija. Naravno, carevi, a naročito Justinijan, nikada se nisu ustručavali to da rade. Međutim, ubije li patrijarha, mogao bi zauvek izgubiti podršku sveštenstva.

„Ne razumem vaše zakone“, reče ona uzdahnuvši. „Ali mogu da zamolim brata da ga ubije.“

„Ipak bi mene optužili.“

„Hoćeš li bar da ga pošalješ u zatvor?“

„Izgnaću ga u Rim.“

„Previše si popustljiv.“

„Ali narediću da mu iskopaju oči čim održi službu.“

Umirena, Teodora uhvati muža za ruku.

Da bi proslavio povratak, Justinijan je priredio veliku predstavu za narod. Vreme je bilo sunčano i tribine su se punile već od jutra. Oni koji su stigli prvi zauzeli su najbolja mesta, tik uza stazu. Prodavci su išli između gledalaca i nudili đakonije i napitke. Ljudi su strpljivo čekali grickajući slatkiše, pijući vino s medom i razgovarajući s onima do sebe o događajima koji su se desili poslednje, nezaboravne nedelje. Kružile su svakojake glasine; prema jednoj od njih, Justinijan će izvesti pred gledaoce Leontija i Apsimara.



Predstava je počela nastupima azijskih akrobata, atinskih rvača i kritskih žonglera. Onda su na red došle ljupke, oskudno odevene crne plesačice, koje su igrale uz zvuke orkestra citri.

Oni koji su pristizali početkom popodneva morali su da potraže mesto na najvišim drvenim tribinama. U tri sam procenio da na Hipodromu ima pedeset hiljada gledalaca.

Dadoh znak upravniku, koji mahnu žutom zastavicom i akrobate se poređaše u vrstu. Pre nego što su izašli iz arene, izveli su još po jednu piruetu, a onda su nestali u mraku tunela koji je vodio ispod Hipodroma. Afričke nimfe izađoše za njima uz pratnju orkestra, snažno tresući zadnjicama i grudima.

Odjeknuše klepetuše. Gledaoci se okrenuše ka carskoj loži, gde sam sedeo u samom dnu, u senci. Ona je bila povezana s Velikom palatom, koja se nalazila odmah iza Hipodroma. Car je iz svojih odaja ušao u ložu da bi se pojavio pred okupljenim narodom. Došao je u purpurnoj togi i sa zlatnim lovorovim vencem na glavi, a prisutni ga pozdraviše poklicima. Kraj njega je bila Teodora u svilenom haljini boje slonovače i s dijademom od bisera. Kad je izašla na balkon lože, zavrte joj se u glavi od Hipodroma, dubljeg i većeg od planinskih kratera u njenoj zemlji, i od gledalaca brojnijih od Hazara. Ona posrnu, pa je Justinijan pridrža obuhvativši je oko struka.

„Koliko sveta!“, prošaputa ona.

„Angelos mi je upravo rekao da je ispred Hipodroma deset hiljada ljudi koji nisu uspeli da uđu.“

Gledaoci su trupkali na daščanim tribinama. Tutnjava je podsećala na zemljotres.

„Srećni su što te vide.“

„Oni su me oterali odavde pre deset godina. Carigrad se podaje onome ko ga uzme na silu.“

Iza Justinijana i Teodore stajali su Tervel i Ibuzir u kožnoj odeći, bradati i čupavi. Tervel je imao zlatnu kariku na glavi, a Ibuzir je ponosno posmatrao sestru. Ja sam u dnu lože, pored vrata koja su vodila u palatu i koja su čuvala dvojica grmalja, izdavao uputstva činovniku s raznobojnim barjačićima, rukovodeći predstavom.

Justinijan i Teodora sedoše na prestole ukrašene lavljim glavama. Na moj znak, službenik podiže crvenu zastavicu. Počinjala je trka dvokolica.

U Carigradu nije bilo nijednog praznika, proslave ili godišnjice bez trke dvokolica. One su oduševljavale stanovnike Novog Rima isto onoliko koliko su gladijatorske borbe oćaravale stare Rimljane. Trkaće doćeka zvuk truba i doboša; četiri dvokolice, u koje su bila upregnuta po četiri konja, izađoše na stazu, praćene klicanjem prisutnih. Dvojica auriga\* bila su u plavim tunikama i imala su plave šlemove s perjanicom. Druga dvojica behu u zelenom. Pristalice zelenih, koje su sedele na istoćnoj tribini, mahale su

\* Koćijaš, vozać trkaćkih kola. (Prim. prev.)

zastavama; tabor plavih, smešten preko puta njih, mahao je svojim stegovima.

Stranka Zelenih okupljala je aristokrate i njihove dužnike. Oni su se zalagali za poštovanje tradicije. Nisu želeli da se bilo šta menja. S druge strane, Plavi su imali pristalice u četvrtima u kojima je živeo narod. Njihova stranka je stalno nešto tražila. Hteli su sveopšte promene. Prvi su podršku kupovali novcem, a drugi su izdržavali zastrašujuću miliciju.

Zeleni i Plavi su vekovima bili protivničke stranke, na koje su u palati morali da računaju. Svi carevi su nastojali da dobiju njihovu potporu. Kad bi stekli podršku jednih, istog trena bi izgubili podršku onih drugih. Ukoliko bi pak car imao tu nesreću da se Plavi i Zeleni udruže protiv njega, neko bi mu vrlo brzo preoteo presto.

Justinijan Veliki umalo nije izgubio krunu i život u zajedničkoj pobuni dveju stranaka: zauzele su Hipodrom, zapalile Svetu Sofiju i podigle luku na noge. Obuzet panikom, hteo je da se odrekne prestola, ali je Teodora izgrdila muža zbog slabosti i preuzela stvar u svoje ruke. Nekadašnja naga plesačica grčevito se držala vlasti. „Carski purpur je lep pokrov!“, izdrala se na muža. Naredila je odanom generalu Velizaru da uguši ustanak u krvi. Velizar je uveo svoje jedinice na Hipodrom. Uveče je pokupljeno dvadeset hiljada mrtvih. Teodora je spasla krunu. Ostalo je samo da se obnove ruševine i velika kupola Svete Sofije, koja je stradala u požaru.

Dvesta šezdeset tri godine kasnije, na dan kada je svrgnut s vlasti, Justinijan II nije imao sreću da kraj njega bude žena poput Teodore. Zeleni i Plavi su pljeskali njegovom padu na tim istim tribinama. A danas su, opet jednodušno, pozdravljali njegov povratak, mašući zastavama i pružajući k njemu desnu ruku u znak potčinjenosti. Savez Zelenih i Plavih neće dugo trajati, ali nisu hteli da naljute Justinijana mlakim dočekom pre nego što ponovo počnu da se svađaju.

Aurige provezoše četvoroprege stazom, a onda stadoše na polaznu tačku. Konji ukrašeni srebrnim praporcima i trakama toptali su kopitima. Dve strane su trošile velike svote na uzgajanje tih čistokrvnih životinja. Otimale su se o najbolje aurige tako što su im nudile pravo bogatstvo, a najhrabrijima su čak podizale spomenike.

Snažan zvuk cimbalu označi početak trke; šibani bičem, četvoroprezi pojuriše. Stigoše u galopu do kraja staze, udaljenog pet stotina stopa, i uđoše u punoj brzini u krivinu, posle čega nastaviše u suprotnom smeru. Točak jednih dvokolica puče i raspade se, podigavši oblak prašine. Izgubivši ravnotežu, konji popadaše jedni preko drugih, zgnječivši raščerečeno aurigino telo.

Preostale dvokolice već su ulazile u okuku na drugom kraju Hipodroma. Pošto je loše procenio putanju, jedan plavi auriga prevrnu se i tresnu glavom o ogradu.

Ostala su samo dvojica takmičara. Posle sedam krugova plavi je za dlaku pobedio. Pristalice njegove stranke skakale su od radosti, pokazujući zelenima bezobrazne gestove.

Pobednik je provezao počasni krug pozdravljen pljeskom prisutnih. Dok je prolazio ispod tribina svojih pristalica, zasula ga je kiša cveća. Kad je stigao do tribine protivničke strane, morao je da se odmakne kako bi izbegao pokvarena jaja kojima su ga gađali dovikujući mu uvrede.

Kad je pobednički četvoropreg izašao, staza je dugo ostala prazna. To je bilo neobično. Gledaoci su se okretali ka carskoj loži: Justinijan nije više sedeo na svom mestu. Slutili su da sledi nešto posebno. Najednom snažno odjeknu zvuk doboša u ratnom ritmu. Otvoriše se jedna vrata na stazi. Svi pogledi se okrenuše prema toj crnoj rupi iz koje je izašlo dvoglavo čudovište. Posrtalo je na četiri noge i mlataralo sa četiri ruke. Nikada ranije nisu videli ništa slično. Zaori se radostan usklik uraganske snage. Ljudi su ustajali kako ništa ne bi propustili. Dvoglavo stvorenje je išlo po suncu preko žute zemlje. Narod se smejao i vikao od uzbuđenja; posle prvobitne zapanjenosti, u tom spoju dostojnom antičkih legendi prepoznali su dvojicu otimača prestola, čvrsto vezanih jednog za drugog. Vratovi dvojice muškaraca bili su obmotani kožnim bičem tako da su im se potiljci dodirivali. Drugim bičem su bili vezani preko

grudi, leđa uz leđa. Kentarh\* naoružan bičem i trozupcem gurao ih je ka carskoj tribini. Znojeći se i dahćući pod udarcima biča, otežao od dobre hrane u palati, debeli Apsimar je vukao izmršavelog Leontija, koji je otvarao usta, ali nije jaukao. Kad je Justinijan izašao na stazu s mačem u ruci, buka se udvostruči. Prilazio je otimačima prestola.

Apsimar ga je preklinjao:

„Izdalo te je ovo pseto Leontije, on je to učinio. I ja sam ga kaznio zbog toga. Poštedi mi život i verno ću ti služiti.“

Justinijan ga nije udostojio odgovora. On zari mač u Apsimarovu nozdrvu i odseče mu nos. Ushićena publika drhtala je od zadovoljstva. Lica poprskanog Apsimarovom krvlju, Justinijan zavuče mač ispod kožnog remena koji je gušio ovu dvojicu ne dozvoljavajući im da razdvoje glave. Preseče bič, napravi korak unazad, osloni se čvrsto na noge, uhvati mač obema rukama, podiže ga iznad ramena i širokim kružnim pokretom odseče dve glave: one se zavrteše uz šikljanje krvi, a zatim otkotrljaše u prašinu. Dva vezana tela padoše zajedno pred careve noge.

Publika pozdravi ovaj potez dostojan antičkog gladijatora. Crkva je u Carigradu zabranjivala borbe na život i smrt. Međutim, priče o legendarnim igrama u rimskom Cirkusu vekovima su se prenosile s kolena na koleno. Izvršivši ubistvo rođenim rukama i to javno, ne obazirajući se na pravila, Justinijan je upravo oživeo stari Rim.

\* Od latinskog centurion, zapovednik manjih vojnih jedinica. (Prim. prev.)